

ÎNVĂȚĂMÂNTUL DE LIMBĂ GERMANĂ DIN BANAT PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL PERIOADEI DUALISTE

Ciprian Glăvan*

Cuvinte cheie: *școală, limbă germană, Banat.*

Keywords: *school, german language, Banat.*

The Education System in German Language in Banat until the Austro-Hungarian Compromise of 1867 (Abstract)

The first schools in German language were founded in Banat shortly after the conquest of the region by the Habsburg Empire. In 1730 there were already about 30 schools in Banat. In the elementary schools, the teacher was elected by the local community and in the early period he had also the responsibilities of an organist and notary of the commune. Together with the priest and the mayor, they formed the elite of the village. The first secondary school, a secondary school with teaching in Latin, was founded by the Jesuit Order on November 6th, 1725. At its peak it had six classes, three teachers and the number of students varied between 50 and 70. The austro-ottoman war of 1737–1739 led to the destruction of many villages colonized by Germans in the south of Banat and affected the school system. The main purpose of the German Catholic elementary schools was education in the spirit of religion by teaching reading, writing and church music. After the end of the war and the colonization during the reign of Queen Maria Theresa, the number of village schools in German language grew rapidly. A new stage in the history of German education in Banat was marked by the introduction in the province of a new school reform. “*Die allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen*” was sanctioned by the Queen on December 4, 1774. One of the first measures of the administration of the province was the foundation of a Normalschule and of a school board to which all schools of the province were subordinated. The teachers showed a lot of interest in the new method of teaching, so that at the end of 1777, the school board found that almost all teachers of German schools participated in courses to get used to the new teaching methods. The progresses made in this respect on the territory of the military border were even faster as the Aulic War Council sent several teachers for training in the Normalschule in Vienna. In 1787, there were 30 schools with 37 teachers and 1407 students in this territory. Despite some shortcomings, this school reform led to undeniable progress, tripling the number of schools between 1766 and 1801. With the incorporation of Banat in Hungary in 1779, the place of the “*Allgemeine Schulordnung...*” was taken by “*Ratio Educationis*”, introduced in Hungary in 1777. In the first half of the XIX-th century the German language schools suffered a slight decline, especially as the attempts to gradually impose Hungarian language in public life and school multiplied. After the revolution of 1848–1849 and the organization of the new province “*Serbische Woiwodschaft und Temeser Banat*”, which had its center in Timisoara and was directly subordinated to the central authority in Vienna, the ministry introduced German as language of instruction in secondary schools. In elementary schools, the teaching language corresponded to the native language of the majority of the students. This favorable development of education in Banat, initiated after the revolution of 1848–1849, was maintained after the reincorporation of Banat in Hungary in 1860, especially as until the Austro-Hungarian Compromise there was no pressure from the authorities to transform German language schools into community schools.

La scurt timp după cucerirea Banatului de către armata aflată sub conducerea lui Eugeniu de Savoia sunt înființate primele școli din Banat. Prima mențiune privitoare la existența unei școli triviale în Timișoara apare în jurnalul ordinului iezuit din Timișoara, în 1720. Exemplul Timișoarei a fost urmat la scurt timp și de alte localități din Banat (de exemplu Deta, Ciacova, Lipova, Biserica Albă, Caransebeș), astfel că Felix Milleker menționează existența a 30 de școli în Banat în 1730. O parte dintre aceste școli se aflau

în Banatul Montan, unde primele școli au fost fondate odată cu parohiile din localitățile respective, preoții sau membrii ordinelor religioase ocupându-se de activitatea educativă acolo unde nu era disponibil niciun învățător din rândul coloniștilor¹. Calitatea educației lăsa însă de dorit în această perioadă de pionierat, astfel că un docu-

* Muzeul Banatului Timișoara, Piața Huniade nr. 1, e-mail: cipi_gl@yahoo.com.

¹ Julius Baumann, *Geschichte der Banater Berglanddeutschen Volksgruppe. Ein Beitrag zur Geschichte des Temescher Banats*,

ment al contelui Hamilton propune ca învățământul să nu mai fie lăsat doar în grija coloniștilor, ci să fie pus sub oblăduirea statului².

Situația școlară din perioada de început a provinciei imperiale Banat semăna cel puțin parțial cu ceea ce coloniștii cunoscuseră în regiunile lor de baștină. Învățătorul era ales în fiecare an de către comunitate și primea un salariu de 30–40 florini pe an. Deseori învățătorul avea și atribuții de organist, fiind în același timp și notar al comunei. În general, învățătorul trebuia să știe să scrie și să aibă noțiuni esențiale de matematică, religie și muzică. Împreună cu preotul și primarul, aceștia constituiau elita satului³. Atunci când numărul elevilor sau multitudinea însărcinărilor învățătorului o cereau, acesta putea să aibă un învățător auxiliar, recrutat de obicei din rândul elevilor mai buni care, după ce acumulas cunoștințe și experiență, puteau la rândul lor să devină învățători⁴.

Din această perioadă datează și primele preocupări pentru fondarea unei instituții de învățământ secundar, în acest sens fiind înființat de către ordinul iezuit în 6 noiembrie 1725 primul gimnaziu cu predare în limba latină. La început școala din Timișoara avea doar o clasă al cărei profesor era superiorul P. Anton Perger. Mai târziu, la insistențele oficialităților orașului, s-a ajuns la 6 clase și trei profesori⁵. Numărul elevilor oscila de obicei între 50 și 70, corespunzând astfel condițiilor din Banatul acelor vremuri. Un aspect negativ era faptul că profesorii se schimbau des. Această stare de fapt se datora, conform „*Diarium Gymnasii Temesvariensis*”, climei nesănătoase⁶. După ce ordinul a fost desființat în anul 1773, școala a fost reorganizată conform normelor educative austriece. Numărul elevilor s-a diminuat continuu și astfel această școală a devenit unul dintre cele mai scumpe gimnazii din întreaga monarhie. În aceste condiții, la inițiativa contelui Cristoph Niczky, s-a hotărât închiderea gimnaziului în anul 1778.

Eckartschriften, Heft 109, Österreichische Landsmannschaft, Wien, (1989), 18.

² Hans Wolf, *Das Schulwesen des Temeswarer Banats im 18. Jahrhundert*, Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs, Rudolf M. Rohrer, Baden bei Wien, (1935), 29–30.

³ Felix Milleker, *Kulturgeschichte der Deutschen im Banat. 1716–1918. In Einzeldarstellungen.*, Verlag der Artistischen Anstalt J.G. Kirchner's Witwe, Druck der Banater Buchdruckerei, Vrsac, (1930), 7.

⁴ Leo Hoffmann, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen: von 1717 bis 1848*, Schwäbische Verlags-Aktiengesellschaft, Timișoara, (1925), 64.

⁵ Juhász Koloman, *Jesuitenschule in Temeswar* în *Gerhardsbote*, 9, H1, Stuttgart, (1964), 3.

⁶ *Ibidem*.

Odată cu evenimentele din 1737–1739, învățământul în limba germană înregistrează o cezură, mai ales în ceea ce privește școlile din localitățile colonizate din sudul Banatului.

După depășirea acestui moment dificil, învățământul german din Banat și-a continuat evoluția ascendentă, mai ales în condițiile în care autoritățile civile locale și centrale încep să manifeste un interes mărit față de soarta școlilor din Banat. O rezoluție imperială din 24 iulie 1764 dispunea ca în granița militară, care se afla în curs de înființare, să existe câte un învățător german în fiecare comună sau măcar în fiecare companie. Acesta urma să primească un salariu lunar de 15 florini. Doi ani mai târziu, o nouă dispoziție imperială stabilea ca în fiecare comună a Banatului cameral să existe un învățător și o școală. În această perioadă atribuțiile învățătorului încep să fie despărțite de cele ale organistului⁷.

O situație privitoare la numărul de școli elementare catolice de limbă germană indică în 1766 un număr de 30 de școli, comparativ cu două școli în limba maghiară și două în limba bulgară. Menirea principală a acestor școli era educația în spirit religios, fiind predate îndeosebi cititul, scrisul și muzica bisericească. Supervizarea acestui tip de școli era atribuită preoților, care îi și examinau pe învățători înainte de angajare, iar comuna le plătea salariile⁸.

În perioada colonizării tereziene se constată o creștere importantă a numărului de școli cu limba de predare germană. Aproximativ o treime dintre cei apți de școală frecventau cursurile acestor școli, situație oarecum explicabilă dacă luăm în considerare numeroasele probleme legate de colonizare și amenajarea infrastructurii Banatului, cu care se confruntau locuitorii Banatului în această perioadă. Influența statului asupra școlilor s-a făcut resimțită mai repede și mai accentuat în Banat decât în alte provincii ale Imperiului, situație explicabilă în contextul statutului juridic special al Banatului până la încorporarea Banatului la Ungaria în anul 1778.

O nouă etapă în istoria învățământului de limbă germană din Banat o constituie introducerea în această provincie a prevederilor reformei școlare tereziene. Până la inițierea acestei reforme, al cărei artizan era Ignaz Felbiger, în școlile germane din Banat se aplicau regulile cuprinse în „*Instruktion für die Banater Landesadministration*”.

„*Die allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen*”, sancționată de împărăteasă în 4 decembrie 1774, era prima

⁷ Felix Milleker, *op. cit.*, 9.

⁸ Hans Wolf, *op. cit.*, 34.

lege școlară care reglementa în mod cuprinzător problemele legate de școlile germane. Această măsură venea într-un moment în care colonizarea tereziană se încheiase și aproape toate comunele germane beneficiau de școli, construite în același timp cu așezările⁹. Una dintre primele măsuri luate de Administrația Țării Banatului, în sensul aplicării noii legi, a fost înființarea unei comisii școlare, care avea în subordinea sa toate școlile din provincie. Pe lângă reprezentanții Administrației, în această comisie și-au găsit loc reprezentanți ai bisericii romano-catolice și ortodoxe.

Prima măsură luată de această comisie a fost înființarea unei școli normale (*Normalschule*). Funcția de director al acestei școli normale, care era în același timp și supervizorul școlilor germane din Banat, a fost ocupată într-o primă instanță de Johann Konrad Spenkuch, iar după decesul acestuia survenit un an mai târziu, de catehetul Albert Karlitzky, care a fost director al școlilor germane din Banat timp de 26 de ani¹⁰.

Chiar dacă primele pregătiri pentru deschiderea unei școli normale fuseseră făcute deja de Spenkuch, aceasta a putut fi deschisă abia în 10 decembrie 1776, confruntându-se într-o primă fază cu dificultăți considerabile: lipsa unor profesori formați, lipsa de spațiu și lipsa de mijloace financiare pentru susținerea școlii. În acest context, Camera Aulică boemo-austriacă a trebuit să aducă atât profesori formați conform noii metode, cât și să acorde o sumă de 2.200 florini timp de doi ani, pentru a sprijini eforturile Administrației Banatului¹¹.

Noua metodă de predare s-a bucurat de interesul cadrelor didactice, astfel că la sfârșitul anului 1777 comisia școlară constata că aproape toate cadrele didactice din școlile germane din Banat au participat la cursul de șase săptămâni pentru deprinderea cu caracteristicile noii metode de predare.

Din punct de vedere administrativ, problemele constatate erau transmise de către Comisia Școlară oficiilor cercuale. Acestea se ocupau la nivel local de înregistrarea elevilor apti de școală, de ridicarea clădirilor școlare, de amenajarea sălilor de clasă, de stabilirea salariului învățătorilor pornind de la tabelele elaborate de Comisia Școlară, de stabilirea contribuției fiecărei familii din comună pentru plata salariului învățătorilor, de încercarea de a evita părăsirea bruscă a sistemului de învățământ de către cadrele didactice, precum și de evitarea concedierii abuzive a acestora de către comună. Școlile catolice primeau

și o susținere financiară din partea statului, astfel Camera aulică plătea atât contribuția de susținere a Școlii Normale, cât și o sumă de 216 florini către 11 comune, care nu puteau să asigure plata învățătorilor din mijloace proprii¹².

În granița militară în anul 1774 existau 11 școli cu predare în limba germană. Datorită faptului că învățătorii din aceste școli, de obicei soldați veterani în perioada de început, nu corespundeau cerințelor pedagogice, Consiliul Aulic de Război a trimis mai mulți învățători pentru formare la Școala Normală din Viena. Aceasta explică implementarea mult mai rapidă a reformei școlare pe teritoriul graniței militare bănățene și faptul că această zonă beneficia de prezența a șase profesori, formați conform noii metode înainte ca aplicarea noii metode să fi început în Banatul cameral. După apariția noii legi școlare, s-au înființat Școala Normală de la Pancevo și două comisii școlare: una la Pancevo (pentru partea germană a graniței militare) și una la Biserica Albă (pentru partea iliră și românească)¹³. Dezvoltarea școlilor germane din granița militară bănățeană a cunoscut apogeul în anul 1787, când se consemnau 30 de școli germane cu 37 de învățători și 1407 elevi. Considerând că costurile presupuse de școlile din granița militară sunt prea mari și că scopul esențial al acestor școli era formarea de subofițeri bine educați și sprijinirea serviciului militar, s-a luat decizia de a se reduce sistemul de învățământ din graniță, astfel că în 1796 mai existau doar 18 școli germane în care predau 23 de profesori și învățau 833 elevi¹⁴.

În pofida unor deficiențe, introducerea noii legislații școlare tereziane a dus la progrese incontestabile, între 1766 și 1801 numărul școlilor triplându-se. Ca urmare a reglementării diverselor aspecte legate de procesul de învățământ, noua legislație permitea o educație elementară unei bune părți a populației, raportat la condițiile specifice ale acelei perioade din istoria Banatului.

Odată cu încorporarea Banatului la Ungaria în 1779, locul „*Allgemeine Schulordnung*” a fost luat de „*Ratio Educationis*”, introdusă în 1777 în Ungaria. Într-o primă fază nu au avut loc schimbări esențiale, școlile germane cunoscând chiar o perioadă propice în urma introducerii limbii germane ca limbă oficială în 1784 și a colonizării iosefine.

Pe lângă Școala Normală din Timișoara, în perioada iosefină a existat aici o școală de desen și de recapitulare, care funcționa duminică pentru ucenicii ce învățau diverse meșteșuguri. În

⁹ *Ibidem*, 76.

¹⁰ *Ibidem*, 83.

¹¹ *Ibidem*, 81–82.

¹² *Ibidem*, 84–85.

¹³ Felix Milleker, *op. cit.*, 11.

¹⁴ Hans Wolf, *op. cit.*, 113.

această școală se predau cititul, scrisul, aritmetica și religia¹⁵. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, la Sânnicolau Mare, Cristoph Nako, stăpânul acestui domeniu, a fondat o școală agricolă, care avea 12 elevi (3 germani, 3 români, 3 maghiari și 3 sârbi), cărora le erau predate cele mai moderne metode de agricultură și creșterea animalelor.

După anul 1778, sistemul de învățământ din Banat a fost subordonat Cancelariei Aulice Maghiare pentru provincia bănățeană și Camerei Aulice pentru Monetărie și Minerit pentru zona Banatului Montan. Tot acum crește și rolul autorităților religioase în conducerea sistemului de învățământ bănățean, preoții fiind numiți în funcția de directori ai școlilor populare. Ei aveau obligația de a vizita școala săptămânal, de a preda religia și de a trimite rapoarte bianuale inspectorului responsabil cu școlile populare. Episcopii încurajau preoții să se achite de obligațiile lor școlare și supervizau procesul de învățământ personal sau prin intermediul unui locțiitor. Aceștia erau însărcinați începând cu anul 1830 cu conducerea sistemului de învățământ din Banat, devenind inspectori școlari districtuali până la începutul perioadei dualiste. Decesul longevivului director al școlilor catolice din Banat, Albert Karlitzky, la începutul secolului al XIX-lea marchează începutul unei perioade în care limba germană nu mai ocupă un loc esențial în sistemul școlar bănățean. Odată cu decesul împăratului Iosif al II-lea și începutul perioadei de reacțiune, școlile germane din Banat suferă un ușor declin, cu atât mai mult cu cât prin diverse metode se încearcă impunerea treptată a limbii maghiare în spațiul public și școlar. Astfel, a doua ediție a „*Ratio Educationis*” nu mai stipula obligativitatea cunoașterii limbii germane de către profesori. Această măsură a fost completată de articolul VIII, adoptat de Dieta maghiară în 1830, prin intermediul căruia se stabilea că toți învățătorii care urmau să fie numiți pe post trebuiau să cunoască limba maghiară. În același trend s-a înscris și închiderea Școlii Normale cu predare în limba germană din Timișoara în 1844¹⁶.

În granița militară bănățeană nu a fost permis controlul autorităților bisericești asupra școlilor, același lucru fiind valabil și în ceea ce privește tendințele de introducere a limbii maghiare. De altfel, aici obligativitatea frecventării școlii a fost introdusă în 1829, cu aproape 40 de ani înaintea introducerii ei în Ungaria.

În 1835 se înregistrează și primele încercări eșuate de a înființa o asociație a învățătorilor

(*Lehrerverein*). Necesitatea înființării unei astfel de organizații a fost abordată din nou într-un articol apărut în anul 1867 în *Temeswarer Zeitung*¹⁷, în care se menționează că scopul unei asemenea asociații ar fi ridicarea nivelului școlilor elementare și progresul intelectual și moral al tineretului.

După momentul de cezură marcat de revoluția de la 1848–1849, perioada neoabsolutistă, cuprinsă între sfârșitul revoluției și începutul perioadei liberale, prezintă mai multe aspecte inedite.

Prin patentă dată de Francisc Iosif la 19 noiembrie 1849 se desființează comitatele Timiș, Torontal, Bacica și Caraș și ia ființă o nouă unitate administrativă, independentă de Ungaria, sub denumirea de Voivodina sârbească și Banatul timișan. Această provincie își avea capitala la Timișoara și era subordonată direct autorității centrale de la Viena¹⁸. Comandantul militar și primul guvernator al noii provincii a fost numit generalul maior Ferdinand Mayerhoffer (1849–1851), înlocuit în 16 august 1851 de contele Johann Baptist Coronini-Cronberg (1851–1859). Ceilalți doi guvernatori, Josif Šokčević (1859–1860) și Karl Vigo de Senkanten (1860) s-au aflat la conducerea provinciei o perioadă foarte scurtă. Inițial provincia a fost împărțită în două districte: districtul Timiș-Caraș și districtul Bacica-Torontal¹⁹. În luna mai a anului 1853 este adoptată structura definitivă a provinciei, aceasta fiind împărțită în cinci districte (Timiș, Lugoj, Becicherecul Mare, Zombor și Novi Sad) și guvernată de o locotenentă imperial-regală cu sediul la Timișoara. Aceasta cuprindea, pe lângă guvernator, un consilier aulic și diverși alți consilieri și funcționari²⁰.

La nivelul ministerului de la Viena s-au purtat discuții privitoare la o reformă a sistemului de învățământ, încă înainte de 1848. Aceste inițiative își găsesc continuarea în măsurile luate de către contele Leo Thun, în calitate de ministru al învățământului și Alexander Helfert, subsecretar de stat, pentru îmbunătățirea calității învățământului. Reforma învățământului superior a urmat modelul celei introduse de către Wilhelm von Humboldt în Germania. Prin aceasta a reușit să sporească autonomia și libertatea academică în cadrul universităților austriece²¹.

¹⁷ „Zur Gründung eines Lehrervereins”, *Temeswarer Zeitung*, 1 XI (1867), an XVI, nr. 253, 3.

¹⁸ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș, *Fond Ilieșiu*, nr. 335, inv. 532, fila 36.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Teodor Filipescu, *Voivodina sârbească*, Atelierele Grafice „Cultura Națională”, București, (1929), 48–49.

²¹ Helmut Rumpel, *Österreichische Geschichte, 1804–1914: eine Chance für Mitteleuropa, bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Viena, (1997), 334–335.

¹⁵ Felix Milleker, *op. cit.*, 11.

¹⁶ *Ibidem*, 13, 18.

În gimnazii, ministerul a introdus limba germană ca limbă de predare. Originea etnică diversă a elevilor a impus existența unei limbi comune, care le permitea și urmarea cursurilor universităților austriece, chiar dacă în afara acesteia erau folosite și alte limbi locale. Această inițiativă a ministerului a dus la nemulțumirea celorlalte naționalități, care acuzau o încercare de germanizare a învățământului²².

În cazul școlilor elementare, limba de predare era stabilită în funcție de majoritatea elevilor. Această măsură liberală, a cărei aplicare a produs și anumite dificultăți, a dus la folosirea a 14 limbi de predare în școlile elementare din imperiu. Astfel, deși politica neoabsolutistă promova în primul rând interesele statului centralist austriac, au fost luate în considerare într-o măsură mai mare decât în perioada anterioară apartenența etnică și convingerile religioase ale populației la nivelul învățământului elementar²³.

În Voivodina sârbească și Banatul timișan, administrarea problemelor legate de învățământ a fost încredințată autorităților școlare ale provinciei, în speță viitorului episcop de Cenad, Alexander Bonnaz (1850–1855) și preotului Johann Heinrich Kümmer (1855–1861). Din punct de vedere organizatoric, sistemul de învățământ din provincie era subordonat așa-numitei „Serbisch-Banater Landes-Schul-Behörde”, care își avea sediul la Timișoara²⁴.

În condițiile concordatului încheiat între statul austriac și biserica în 1855, directorii școlilor elementare erau numiți de către autoritățile școlare din rândul clerului local. Conform unei statistici din 1855, în această perioadă existau în provincie 372 de școli elementare ortodoxe române, 228 romano-catolice, 70 ortodoxe sârbe, 22 greco-catolice, 19 reformate și 16 israelite²⁵. Școli elementare existau în fiecare localitate care avea o parohie și cuprindeau 1–3 clase, unde, ținând cont de limba maternă și confesiune, copiii învățau scrisul, cititul, aritmetica și religia. Conform unei directive emise de Alexander von Bonnaz în 1852, limba de predare în toate școlile elementare era limba maternă a elevilor, existând posibilitatea de a se introduce o a doua limbă la cererea comunelor, începând cu clasa a II-a²⁶. În această perioadă au fost redeschise școlile elementare israelite din Timișoara, Lugoj și Vârșeț, închise în perioada revoluției de la 1848–1849. Se preconiza de

asemenea deschiderea școlilor elementare israelite din Ciacova, Sănnicolau Mare, Kikinda și Subotica și în mai multe localități din Bacica. Comunitatea de cult le asigura cadrelor didactice din aceste școli un salariu de 200 până la 400 de florini și o locuință liberă sau bani de chirie²⁷.

În localitățile mai mari existau școli generale, al căror corp profesoral era de obicei compus din 3–4 cadre didactice și un catehet. Materiile predate în cadrul acestor școli cuprindeau, pe lângă cele predate în cadrul școlilor elementare, și discipline precum latina, compunerea, desenul, geometria, geografia, istoria, agricultura sau lucrul manual.

În Timișoara exista începând cu 1791 un gimnaziu superior romano-catolic, care aparținea ordinului piariștilor și căruia, conform statutului din 1851, i-au fost adăugate clasa a șaptea și a opta. Au fost luate măsuri pentru reorganizarea gimnaziilor viabile și au fost constatate progrese în această perioadă, atât în ceea ce privește gimnaziul din Timișoara, cât și cele din Becicherecul Mare, Subotica sau Baia²⁸. Lipsa mijloacelor financiare sau a cadrelor didactice a împiedicat temporar redeschiderea unor gimnazii (Lugoj) sau sistematizarea altora (Novi Sad).

Pentru a evita supraaglomerarea claselor și a compensa lipsa spațiului, în mai multe localități școlile au fost mărite (Lipova, Jimbolia, Sombor sau Vârșeț), iar acolo unde se aflau într-o stare precară au fost executate reparații. Între 1852 și 1854 au fost construite 54 de clădiri școlare noi (Biled, Lovrin, Comloș, Gottlob sau Bulgăruș), ținând cont și de necesitățile educaționale de viitor ale comunelor. În contextul acestui efort sunt ridicate și locuințe pentru personalul didactic²⁹. Deși autoritățile locale nu dispuneau întotdeauna de mijloacele financiare necesare pentru mărirea școlilor sau ridicarea unora noi, puține localități au rămas în afara sistemului școlar datorită lipsei banilor sau a distanței prea mari până la cea mai apropiată școală³⁰.

Pornind de la deficitul de cadre didactice, care se manifesta în toate școlile, a apărut inițiativa înființării unei preparandii. Aceasta s-a materializat prin deschiderea preparandiei de la Vârșeț în 1854. Ocuparea posturilor vacante cu profesori era cu atât mai necesară cu cât unui profesor îi corespundea un număr foarte mare de elevi³¹. Pentru

²² *Ibidem*, 336.

²³ Heinrich Lay, *op. cit.*, 231.

²⁴ *Ibidem*, 228.

²⁵ *Ibidem*, 229.

²⁶ *Ibidem*, 231.

²⁷ „Das Schulwesen der Wojwodschafft”, *Temeswarer Zeitung*, (1852), nr. 13/14, 2–3.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ „Die Volksschulen in der Wojwodschafft”, *Temeswarer Zeitung*, (1854), nr. 46, 1.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Heinrich Lay, *op. cit.*, 232.

ameliorarea acestei situații au fost luate măsuri pentru îmbunătățirea situației economice a cadrelor didactice, prin plata sumelor restante și mărirea veniturilor acestora, inclusiv în localitățile mai mici, unde situația financiară era precară. Veniturile unui dascăl se ridicau în toate orașele la suma de 300–450 de florini, în funcție de categorie, la care se adăuga și o locuință liberă sau bani de chirie. Aceste sume puteau fi și mai mari dacă autoritățile locale dispuneau de mijloacele financiare necesare. De exemplu, un profesor de la gimnaziul din Baia era retribuit cu 600 florini, iar salariul directorului a fost stabilit la 800 florini. Pentru achiziționarea materialelor didactice autoritățile locale acordau, acolo unde era posibil, o dată pe an, o sumă de 400–450 florini sau achiziționau toate materialele didactice necesare din banii administrației locale³².

Cea mai mare problemă cu care se confrunta sistemul de învățământ din Voivodina sârbească și Banatul timișan era frecvența elevilor la cursuri. Deși prezența la cursuri era obligatorie pentru copiii cu vârsta între 6–12 ani, conform unei statistici din anul 1851, aceasta era de 56,33 %³³. Situația era și mai gravă primăvara și toamna, în timpul lucrărilor agricole, când cursurile jucau un rol secundar. Confruntată cu această situație, caracterizată drept dezastruoasă de către inspectorul Johann Heinrich Kümmer, autoritatea școlară a provinciei a luat măsuri pentru încurajarea frecvenței și introducerea cursurilor de recapitulare în zilele libere și de sărbătoare³⁴. Cursurile de recapitulare au fost organizate în 287 de localități și la ele au participat 30.606 de băieți și fete. Aceste cursuri nu au fost apreciate însă la adevărata lor valoare, astfel că au existat în continuare probleme în ceea ce privește alfabetizarea populației rurale. Instrucțiunile emise de minister pentru reglementarea acestei probleme și măsurile luate de autoritățile școlare în acest sens au dus la o oarecare îmbunătățire a situației, dar o frecvență regulată, neîntreruptă a rămas doar un deziderat până la desființarea provinciei.

În 27 decembrie 1860, împăratul Francisc Iosif semnează, sub presiunea cercurilor maghiare, decretul care pecetluiește desființarea provinciei

Voivodina sârbească și Banatul timișan, încorporarea ei la Ungaria și împărțirea în comitate.

În ciuda deficiențelor pe care le prezintă sistemul de învățământ din Voivodina sârbească și Banatul timișan se poate constata un progres în acest domeniu și o mai bună adaptare a școlii la realitățile sociale și economice decât în perioada anterioară revoluției de la 1848.

Această situație favorabilă dezvoltării învățământului din Banat se păstrează și după reîncorporarea la Ungaria, cu atât mai mult cu cât până la instaurarea regimului dualist nu au existat presiuni din partea autorităților pentru transformarea școlilor în școli comunale³⁵.

O statistică privitoare la școlile populare din dieceza Cenadului³⁶, fără granița militară, redă următoarea situație:

- 19 districte școlare cu 187 parohii;
- 6 școli principale cu 4 clase pentru băieți, una cu 3 clase și una cu 4 clase cu lucru manual pentru fete;
- 3 școli de meserii pentru băieți și 8 clase pentru școala de repetiție de duminică;
- 2 școli reale inferioare cu 350 de elevi și 2 preparandii cu 71 candidați la profesorat;
- din punct de vedere al limbii de predare: 189 clase cu limba de predare germană, 107 clase cu limbă de predare maghiară, 25 clase cu limbi de predare slave și 46 clase amestecate;
- dintre cei 68.155 de copii de vârstă școlară, 57.708 (30.604 băieți și 27.104 fete) frecventează în mod regulat cursurile școlilor catolice din provincie.

După anul 1867, prin noua lege a învățământului din 1868 era stabilită respectarea limbii materne, introducerea obligativității generale de frecvență a școlii precum și înființarea școlilor comunale interconfesionale. Câteva dintre școlile catolice cu limbă de predare germană au fost transformate deja în anul 1868 în școli comunale. Acest proces a continuat prin intermediul articolului XVIII din 1879, care prevedea introducerea limbii maghiare ca disciplină obligatorie în toate școlile și a fost desăvârșit prin legislația școlară din anul 1907³⁷.

³² *Temeswarer Zeitung*, 1852, nr. 13/14, 2–3; *Temeswarer Zeitung*, (1854), nr. 46, 1.

³³ Heinrich Lay, *op. cit.*, 229–230.

³⁴ *Temeswarer Zeitung*, (1852), nr. 13/14, 2–3.

³⁵ Heinrich Lay, *op. cit.*, 235–236.

³⁶ *Temeswarer Zeitung*, (1867), nr. 294, 2.

³⁷ Felix Milleker, *op. cit.*, 23.